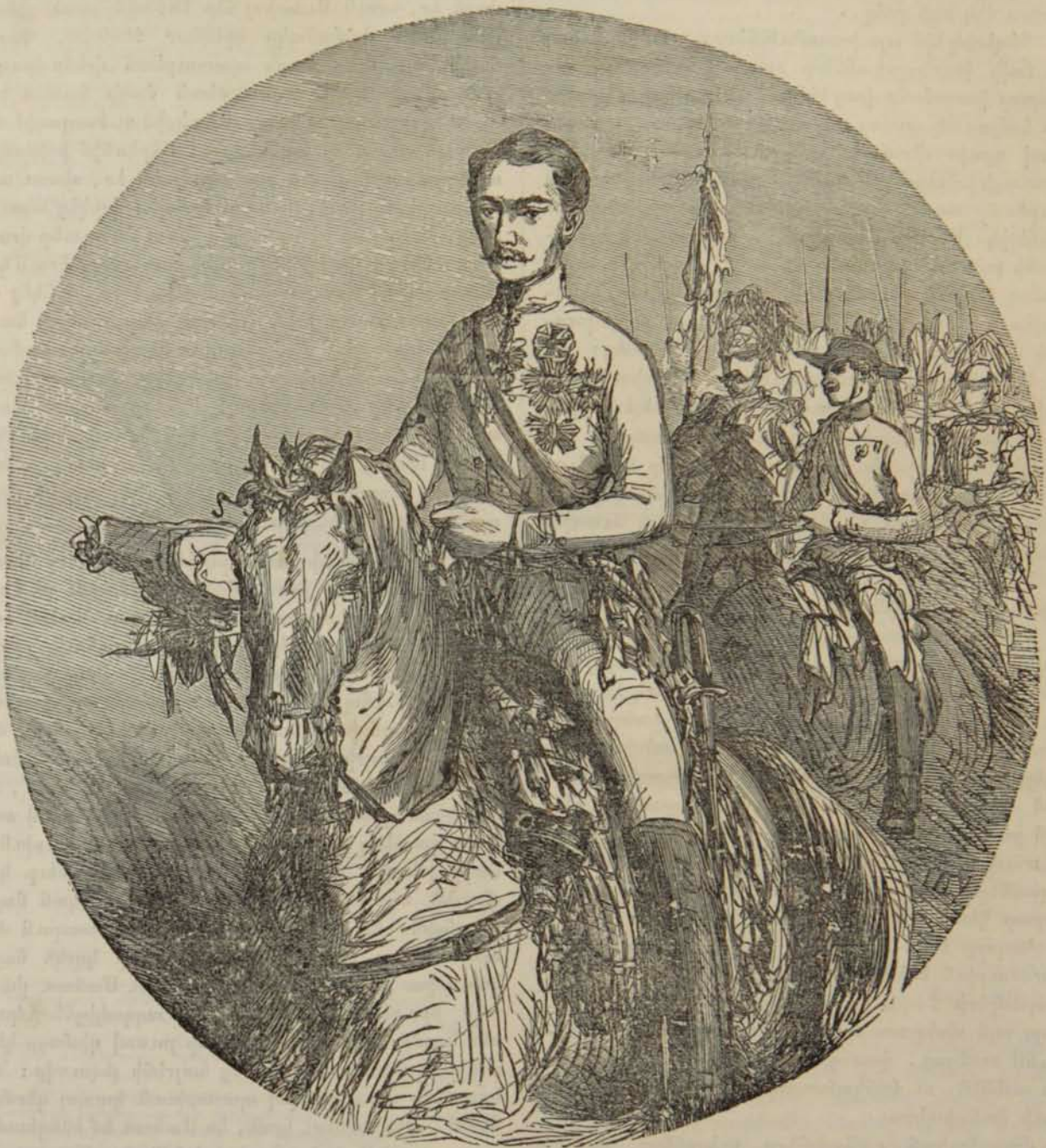

ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍ-ՅՈՎՍԷՓ

ԿԱՅՈՐ ԱՒՍՏԻՈՅ.

Աւստրիոյ այժմեան կայսր այն վեհապետներէն է որոց կեանքին վրայ աւելի զգալի կերպով կերեւնայ բազաւորական թաղին ծանրութիւնն ու բերած նեղութիւնները: Այս բարձր կենաց փորձը շատ կանուխ սկսաւ նա առնուլ: Տասնութիւն տարեկան եր երբ կայսերական զանն էլաւ՝ իւր հօրեղբոր՝ Ֆրանցիսկոս Ա կայսեր յաջորդելով, 1849-ին դեկտեմբերի 2-ին:

Տերութիւնը խորիւրդեալ վիճակի մը մէջ գտաւ. Մանաուսական ապստամբած, Լոմպարժիան ու Վենետիկը կայսերական լուծը թօքափած, ու նոյն իսկ Աւստրիան ոտք էլած՝ որ սահմանադրութիւն կազմանալէ:

Երիտասարդ կայսրը արժան էր լինիլ այն ջանաց ժողովրդեան սիրտը հանդարտել. խոստացաւ կատարեալ ազատութիւն ու սահմանադրական կառավարութիւն: «Համոզուած եմ թէ ազատական կառավարութիւն մը հարկաւոր է, կրօնը, եւ թէ այնու «միայն կարելի է տերութիւնը վերանորոգել: ձեռնա- «րիտ ազատութեան ու բոլոր ժողովրդեան իրաւանցը «հաւասարութեան վրայ, բոլոր քաղաքացւոյ՝ օրինաց «առջեւ հաւասար լինելուն, ու օրենսդրութեան՝ ա- «մեն քաղաքացւոյ հաւասար իրաւունք ունենալուն «վրայ կեցած է տերութեան մը մեծութիւնը: Այս կեր-

«սով կուգեմ եւ կայսերութիւնը իւր առաջին վա-
«ռացը հասցրնել ու մեջի բազմաթիւ ազգերը մէկ
«սիւս մէկ ոգի բնել:»

Գեղեցիկ էին այս խոստումները, բայց կերելայ
քէ բովի խորհրդականները ջրողուցին որ նորբնիւ
կայսր խոստմանը վրայ կենայ, մանաւանդ քէ քանի
մը հակառակ գործող ալ ձեռք գարնել տուն իրեն,
որով զուլս վերուցած ազգերուն ապաստանութիւնը
իրաւացի երեւցաւ: Բայց Ռասեցիին բազմափորձ ֆա-
ջութեանը առջեւ շերցան դիմանալ Լոմպարսիան ու
Վենետիկ: Մանաւանդ ալ քէն կայսերական զորու-
թիւնը խոստակեցին, բայց եւ նոքա մեծագոյն ուժոյ
դիմաց սկարացան. վասնզի Ռուսաց կայսր Նիկո-
ղայոս Ա, օգնութեան հասաւ Աւստրիոյ, ու բոլոր-
վին փնանալու անագին վստահեցն զնա ազատեց:

Այն մեծակեիւ բարեարարութեան՝ Աւստրիա իւր Է-
րախագիծութիւնը ջրողուց, եւ վերջի աւելեւեան պա-
տերազմին ժամանակ միաբանեցաւ Դաւնակցաց հետ
բնդդէմ Ռուսիոյ. եւ այս պակասութիւնը երբ Աւս-
տրիոյ երեսը զարնուեցաւ՝ Շվարցնայերի իշխանը
պատասխան տուաւ քէ Ասոր վրայ կեցած է Աւստրիոյ
անկախութիւնը: Ըսել կուգի քէ Ռուսիոյ իւր վրան
ունեցած ազդեցութիւնը կորսելու առիթ կ'փնտռէր Աւս-
տրիան, զոր զսածին պէս նայեցաւ որ շփախցրնէ:

Քեպէս կայսերութեան կործանման վստահը անցաւ,
բայց այն պատերազմներուն պատճառաւ տերութեան
զանձը մեծ կորուստեան մեջ բնկաւ: Հարկ եղաւ որ
տուրքեր կրկնապատիկ ու ֆառապատիկ ծանրանան.
որով եւ ժողովրդոց զանգասներն ու դժկամակութիւնը
աւելի սասկայաւ: Մանաւանդ եւ Իսպիոյ ունե-
ցած մեկֆանի ազատութիւնները վերցուեցան, ու ոխը
այն բնկնեալ ազգաց արեւուն մեջ կմբխար: 1853-ին
փետրուար ամսոյն մեջ փորձ մը փորձեցին կայսրը
սպաննելու. եւ քեպէս ազատեցաւ, բայց քանի մը
շաբաթ կեանքը մեծ վստահի մեջ երեւցաւ:

Կայսրը 1854-ին, ապրիլի 24-ին բնաւ իւր ի-
հարսնութիւն Եղիսաբէթ դիմաւորեց, որ ծնած էր 1857,
Սեպտեմբերի 24-ին Պաւարիայի հասարակ դէպք մը.
բայց այն միաբարութիւնն ալ շուտով իւր դառնու-
թիւնն ունեցաւ. վասնզի առջինեկ զուսրը մեռաւ
քիշ տեւեկն, ու մանկանասակ կայսրուհին բարակ-
ցաւ հանդիպեցաւ:

Ժողովրդեան զանգասները լռեցրնելու մտքով՝
կայսր իւր ամուսնոյն հետ մեկտեղ ելաւ նախ Մա-
նաուսան, ետքն ալ Իսպիոյ գաւառներն այցելութիւն
բնելու. եւ յիշուի շատ սեր տեսաւ ժողովուրդներէն.
վասնզի քէ կայսրուհոյն ֆաղցրաբարոյ վարմունքը եւ
քէ նոյն իսկ կայսրը բնիւր ձիւրէն, բնական բնու-
թիւնը ու ժողովրդեան վրայ ցուցուցած վստահու-
թիւնը՝ ամենուն սիրքը իրեն կ'աւելին:

Սակայն ժողովրդեան՝ մանաւանդ Իսպանացոց ա-
ւելութիւնը կայսրը անձին դէմ ջեր, այլ նորա կա-

ռավարութեանը: Ազատութեան սերը ամենուն արին
մեջ կեպեր, եւ ամենուն աշքը մեծ յուսով Փիեմոնթի
վրան էր, որուն Աւստրիոյ հետ 1849-ին քրաւ զինա-
դադարման ժամանակը կ'մննար 1859-ին, մարտի
23-ին, ուսի եւ առջի պարտութեան վերջը կուգի
առնուլ: Իսպիոյ ազատութեան ժամը հասած էր:

Դադարման օգնեց իւր դաւնակցին ու Իսպանիայի ա-
զատութեան դուռը կանգնեցին: Մեքսիկի իշխանը,
որ կայսերութեան մեծ խորհրդականն էր, տեսաւ այն
ազատութեան յաղթանակը ու անպէս փակեց աշուր-
ները. եւ կայսրը շատ ցաւեցաւ նորա մահուանը վրայ,
բայց անկեց ալ աւելի ողբաց վեց պատերազմներուն կո-
րուսը, որով Լոմպարսիան ձեռքէն ելաւ. անկեց ալ
աւելի ցաւ տուաւ իրեն Աւստրիոյ զինուորական հաճ-
բաւոյն կորուսը, մանաւանդ որ վերջի նակատամար-
տին եկեր էր անձամբ առաջնորդելու եւ իւր զորաց
յաղթութեանը վկայ լինելու: Այն դաշտեր որ տասը
տարի առաջ ականատես եղեր էին Աւստրիական բա-
նակին Ռասեցիին ձեռքով քրաւ յաղթութեանը, այն
դաշտերը տեսնել յաղթուած ու բնկնեալ ազգին վա-
ռաւոր ազատութիւնն ու յաղթանակելը:

ՎիլլաՖրանսայի հաւատարմեան ետեւ կայսրը նորա-
նոր խոստումներ քրաւ. վասնզի նաեւցաւ քէ Լոմ-
պարսիոյ ազատեցն ետք՝ Իսպիոյ իւր ձեռքին տակ
մնացած մասը ուրիշ կերպով շերցնար բռնուիլ՝ բայց
երբ իրենց վրայի լուծը քերթեցրնելով: Բայց դեռ այն
լուծին քերթելալուն նշան մը չտեսնուեցաւ. բնդհա-
կառակն այն խեղճ գաւառները մեծ նեղութեան մեջ
ձգեցին: Աւստրիոյ մէկ մեծ վախճալ Մանաուսանն
է. ուսի մօտեւ կայսրը խոստմնագիր մը քրաւ, ո-
րով կշանայ նոցա սիրքը շանիլ՝ խոստանալով տալ
նոցա դարձեալ իւրեանց մասնաւոր օրինադրութիւնը:
Բայց ինչպէս այն տեղէն գրուած նամակները կը-
վկայեն, այս խոստումները ջրի ձայն կուգան նոցա
սկանջին, եւ ոչ ոք կ'հաւատայ: Չհաւատալուն մէկ
պատճառ ալ այս կուսան որ կայսրը կըրկէ նոցա
կառավար Պենետէկ կոմսը, որ ազգաւ Մանաու լինե-
լուն՝ իբր քէ դիւրաւ վաստակի իւր ազգակիցները կայ-
սեր կողմը: Մանաուները կէս մը յուսով դիմացը կեղ-
լեն ու կ'ենդհաւորեն իրենց հայրենի լեզուովը: Նա
կըառնայ պաղ կերպով պատասխան կուսայ գերմա-
ններէն. «Պարոններ, կըսէ, եւ Մանաու եմ ծննդեամբ,
բայց արեւով՝ Աւստրիացի. կսիրեմ Մանաուները, բայց
աւելի կսիրեմ զկայսրը. ով որ կայսրը կ'մեծարէ՝ զի-
տեմ զնա վարձատրել. բայց եւ զիտեմ շարաշար պա-
տահասել ով որ կայսրը հպատակելու պարտեմ կալ-
կասի:»

Այս օրերս ձայն մը ելաւ քէ Աւստրիոյ կայսրը կու-
գէ հրաժարիլ արքունէն ու այսուհետեւ ֆաշուած հան-
գիս կեանք անցրնել. բայց այս հաճաւոր միջեւ
ցայժմ հաստատութիւն մը չտեսաւ: